

Udviklingen i den andelsejede agro- og fødevarerindustri

Af Henning Otte Hansen, Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi

Den danske andelsejede agro- og fødevarerindustri omsatte for godt 330 mia. kr. i 2022 og havde en gennemsnitlig markedsandel på cirka 75 procent. I de seneste par år har markedsvilkårene for agro- og fødevarerindustrien på flere måder været turbulente, men under ét har der været en relativt stabil udvikling i omsætning og indtjening. Det skyldes, at landbruget i vid udstrækning er en "stødpude", som tager udsvingene – både de positive og de negative.

Andelsselskaberne fortsætter med at have en stigende eller stabil konsolidering og egenkapitalopbygning, om end soliditeten faldt marginalt i 2022. Forskellen i soliditet over for alle industrivirksomheder under ét er dermed indsnævret. Andelsselskabernes samlede efterbetalinger med mere til andelsha-

verne udgjorde mere end 4 mia. kr. i 2022, hvilket er det højeste niveau nogensinde. Det svarer til 60-70 procent af den direkte støtte til landbruget.

Andelsselskabernes markedsandele i Danmark har været svagt faldende i de senere år, men der er nu flere beskæftigede end andelshavere (medlemskaber) i andelsselskaberne. Mens væksten i eksportandelen er faldet marginalt, adskiller den andelsejede grovvaresektor sig fra den øvrige andelssektors internationalisering ved at have relativt mange udenlandske investeringer. De udenlandske aktiviteter bidrog positivt til udviklingen i både omsætning og indtjening.

Der har i de senere år været en stor stigning i antal af kvinder i andelsselskabernes bestyrelse, men dog fra et lavt niveau.

I 2022 var cirka 20 procent af bestyrelsesmedlemmerne kvinder, og stigningen skyldes især, at flere eksterne (det vil sige ikke-andelshavere) kommer kvinder ind i bestyrelserne.

Den andelsejede agro- og fødevareindustri

Den danske landmandsejede agro- og fødevareindustri spiller en væsentlig økonomisk rolle på flere niveauer: Andelsejerskabet sikrer en leverings- og aftagepligt til gavn for både landmænd og andelsselskaber, hvilket kan være af stor betydning i disse perioder med fallende forsyningsikkerhed og turbulente markeder. Den samlede danske landmandsejede agro- og fødevareindustri, som nu består af omkring 25 selskaber, omsatte for cirka 330 mia. kr. i 2022. Der er dermed tale om en stor erhvervssektor i et økonomisk henseende.

Andelsselskabernes berettigelse, fordele, ulemper og udfordringer bliver vedvarende diskuteret – ikke mindst af andelshaverne selv. I perioder med turbulente markeder, dårlige

konjunkturer, politisk usikkerhed og ikke mindst dårlig indtjening er det naturligt, at også ejerformen kommer på dagsordenen. Andelsformen kan være både en løsning og et problem, så der er ingen endegyldige svar. Et indblik i nogle tendenser i andelsselskabernes udvikling vil dog altid være et grundlag for en fortsat diskussion.

I det følgende tages der udgangspunkt i udvalgte nøgletal for den andelsejede del af agro- og fødevareindustrien. Disse andelsejede virksomheder står for langt hovedparten af de aktiviteter, som ligger tættest på den primære landbrugsproduktion i værdikæden – både i forsynings- og forarbejdningsindustrien.

Omsætning og indtjening

I de seneste par år har markedsvilkårene for agro- og fødevareindustrien på flere måder været turbulente. Fortsatte covid-19-påvirkninger, fødevarekrise, relativt dårlig høst i 2023, økonomisk lavkonjunktur, kraftigt stigende energipriser, krig i Europa og geopolitisk uro har skabt ustabilitet og generelt ne-

gative vilkår. Trods disse ugunstige påvirkninger har agro- og fødevareindustrien under ét haft en relativt stabil udvikling. Samlet set har indtjeningen og produktionen således været forholdsvis stabil gennem de seneste år, men dog med betydelige forskelle fra branche til branche og fra virksomhed til virksomhed.

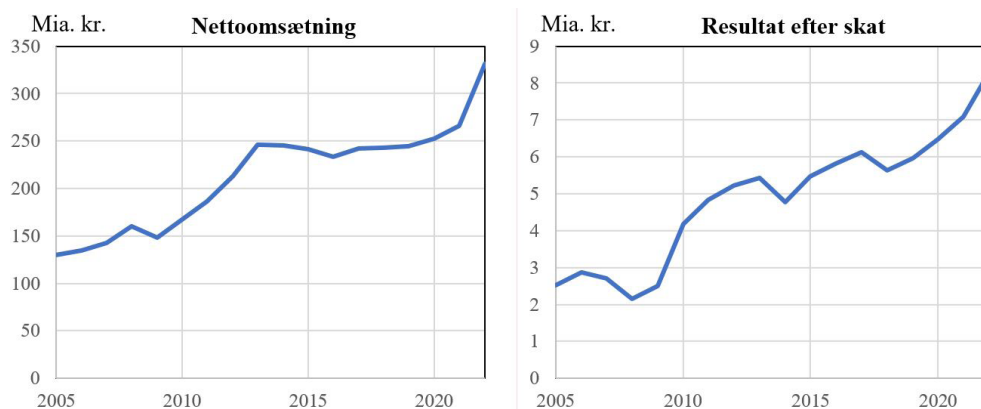
Figur 1 illustrerer den relativt stabile udvikling.

Den markante stigning i både omsætning og indtjening efter

2020 skyldes i høj grad prisstigninger og er dermed ikke et udtryk for nogen markant stigning i mængderne. Fødevarekrisen og de globalt stigende priser på landbrugsprodukter begyndte i midten af 2020 og toppede i midten af 2022. Det er derfor sandsynligt, at tallene for 2023, som første bliver offentliggjort i løbet af 2024, vil være mindre end i 2022.

Trods strukturelle problemer og barrierer med hensyn til at opbygge egenkapital i andelsselskaber er der tale om en positiv

Figur 1: Udvikling i nettoomsætning og resultat efter skat i danske landmandsejede andelsselskaber, 2005-2022

Note: Omfatter cirka 30 landmandsejede andelsselskaber.

Kilde: Egen indsamling og fremstilling på grundlag af virksomhedernes årsregnskaber.

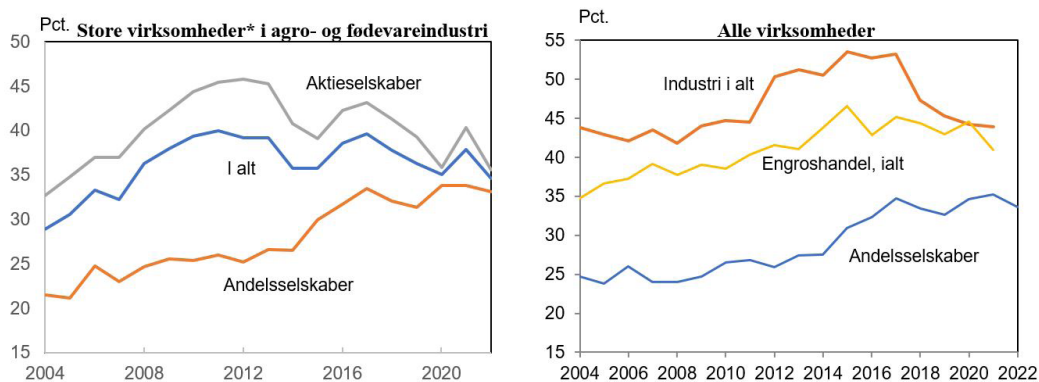
udvikling i sektoren. Som det således fremgår af figur 2, er egenkapitalen blandt de danske andelsselskaber inden for agro- og fødevarerindustrien steget betydeligt gennem de senere år.

Når det gælder de store virksomheder i agro- og fødevarerindustrien, har der i de senere år været en betydelig konvergens i soliditetsgraderne mellem andels- og aktieselskaber. Andelsselskaberne fortsætter med at have en stigende eller stabil konsolidering og egenkapitalopbygning,

mens aktieselskaberne under ét har faldende soliditetsgrader. Andelsselskabernes stigende internationalisering, herunder især investeringer i udlandet, er en af forklaringerne på, at det har været nødvendigt at opbygge en større finansiel stødpude i form af egenkapital.

I forhold til alle industrivirksomheder under ét er der fortsat en niveauforskel på cirka 9 procentpoint, omend spændet er indsnævret.

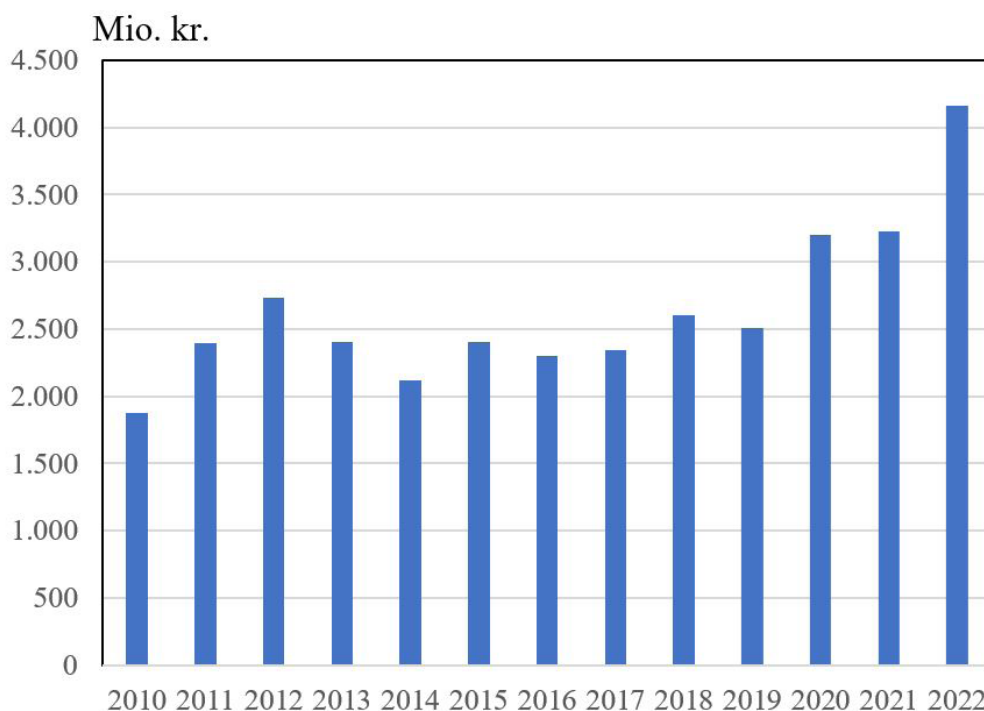
Figur 2: Soliditetsgrader i forskellige ejerformer og brancher (egenkapital i procent af balancen)

Note: Store virksomheder: Omsætning > 500 mio. kr. Andelsselskaber i alt omfatter cirka 30 landmandsejede andelsselskaber.

Kilde: Danmarks Statistik (2023a) samt egen indsamling på grundlag af virksomhedernes årsregnskaber.

Figur 3: Årlige restbetalinger med mere fra danske andelsselskaber i agro- og fødevarerindustrien til medlemmerne, 2010-2022

Note: Omfatter overskudsdeklareringer, efterbetalinger, udlodninger med mere beregnet på grundlag af årsregnskaber fra cirka 25 danske andelsselskaber. For selskaber med driftsårsregnskaber er beløbene fordelt på de kalenderår, hvor den største aktivitet vurderes at have fundet sted.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af årsregnskaber for cirka 25 danske andelsselskaber.

Udbytte- og efterbetaling til andelshaverne

Selvom der er sket en betydelig egenkapitalopbygning i andelsselskaberne i perioden, har der alligevel været en stigende udbytte- og efterbetaling med mere til andelshaverne i de senere år, jævnfør figur 3.

Andelsselskabernes samlede efterbetalinger med mere til andelshaverne udgjorde mere end 4 mia. kr. i 2022, hvilket er det højeste niveau nogensinde. Der er tale om betalinger, som typisk afhænger af andelsselskabernes økonomiske udvikling og

overskud, og som vedtages af medlemmerne i repræsentantskaberne eller i generalforsamlingerne i andelsselskaberne.

De godt 4 mia. kr. skal ses i forhold til de omkring 60.000 medlemskaber af danske andelsselskaber.

Betydningen af overskudsdelingen varierer dog meget fra landbrug til landbrug og fra branche til branche. Jo større handel med et andelsselskab, desto større andel af overskuddet. De store landbrug har dermed relativt størst fordel af overskudsdelingen – men de har selvfølgelig også bidraget mest til overskuddet. I nogle brancher udgør overskudsdelingen en relativt stor andel af den samlede betaling. Det gælder for eksempel i kød- og mejeriindustrien. Når det gælder græs- og markfrø samt gartneriprodukter, er overskudsdelingen mere begrænset, og fordelene til andelshaverne gives mere i form af løbende merpriser. For eksempel er strategien i DLF AmbA at afregne avlerne direkte over prisen, hvorved efterbetalingerne au-

tomatisk bliver mindre.

I de seneste år svarer overskudsdelingen til 60-70 procent af den direkte støtte til landbruget, og andelen har været stigende gennem det seneste årti. Den relativt store stigning i 2022 skyldes især større overskudsudbetalinger i grovvareselskaberne og i kartoffelstivelsesindustrien. Den andelsejede grovvaresektor har således tredoblet overskudsdelingen i løbet af de seneste tre til fire år, og i kartoffelstivelsesindustrien er der tale om mere end en fordobling i samme periode.

Medlemmernes andel af andelsselskabernes overskud er en synlig fordel ved medlemskabet. En anden væsentlig fordel er leveringsretten, som gør, at landmændene ikke behøver at bekymre sig om afsætningen af deres produkter. Denne fordel har vist sig at være værdifuld i meget usikre eller ustabile perioder.

Andelsselskaber som økonomisk stødpude

Sammenhængen mellem landbruget og agro- og fødevarer-

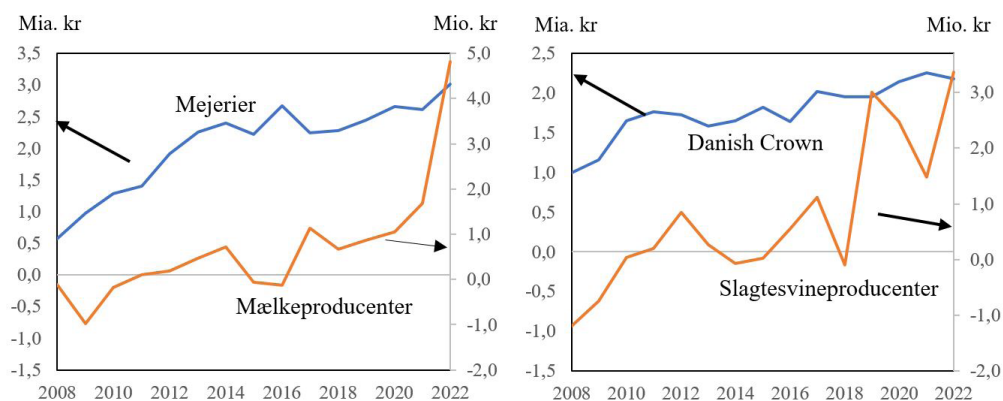
industrien kan være større eller mindre. Nogle virksomheder, for eksempel mejerier, svineslagterier, kartoffelmelsfabrikker og grovvarereselskaber, er meget afhængige af den lokale landbrugsproduktion. Her er der ofte en stærk vertikal integration mellem leddene i værdikæden.

Andre virksomheder, for eksempel bryggerier samt brød- og biotekvirksomheder, er langt mindre afhængige af en lokal landbrugsproduktion, og landmændene er på tilsvarende vis mindre afhængige af en lokal

forsynings- eller forarbejdningsvirksomhed.

I sektorer med betydende andelsselskaber er det ligeledes kendetegnende, at udsving i primærlandbrugets konjunkturer, priser og indtjening kun i begrænset omfang slår igennem i agro- og fødevarerindustrien. Primærlandbruget er i vid udstrækning en "stødpude", som tager udsvingene – både de positive og de negative – mens udsvingene er langt mindre i de tilknyttede agro- og fødevarer virksomheder.

Figur 4: Andelsmejeriers og -slagteriers nettoresultat efter skat samt gennemsnitligt driftsresultat for konventionelle slagtesvin- og mælkeproducenter, 2008-2022

Note: Store virksomheder: Omsætning > 500 mio. kr. Andelsselskaber i alt omfatter cirka 30 landmandsejede andelsselskaber.

Kilde: Selskabernes årsregnskaber samt Danmarks Statistik (2023b).

Figur 4 viser således tydeligt, at mens resultaterne i andelsmejerier og andelsslagterier (Danish Crown) er relativt stabile fra år til år, så er der en langt større variation i andelshavernes indtjening.

Figureerne understreger, at der er en stabil indtjening i andelsselskaberne, især set i forhold til den ofte meget svingende indtjening i primærlandbruget.

Det diskuteres undertiden, om denne risikofordeling skal ændres: Skal andelsselskaberne i højere grad bidrage til at stabilisere eller udjævne landmændenes indkomst?

De senere års liberalisering af EU's landbrugspolitik og flere fødevarerkriser har øget prisudsvingene og dermed også indkomsterne, og det gør spørgsmålet mere aktuelt. Andelsselskaberne udjævner allerede landmændenes salgspriser en del, men spørgsmålet er, om andelsselskaberne skal påtage sig en større rolle og sikre deres medlemmer en mere stabil indtjening. Der er også her en række

argumenter for og imod, jævnfør Hansen (2018).

Markedsandele

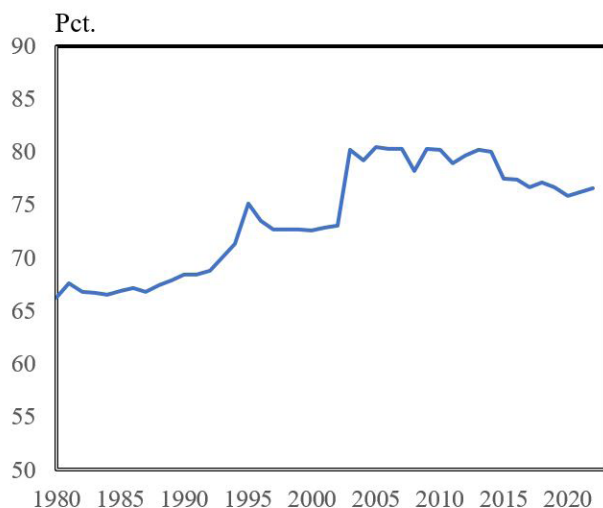
Som vist flere steder (Hansen, 2021; Hansen og Asmild, 2023) har danske landmænd været i stand til at integrere sig både fremad og bagud i værdikæden: Både på forsynings- og forarbejdningssiden har de landmandsejede andelsselskaber store markedsandele i centrale brancher. Der er dog store forskelle i markedsandele mellem brancherne. I gennemsnit og over en længere årrække – samt sammenvejet med betydningen set fra landmandside – er andelsselskabernes markedsandele steget, hvilket fremgår af figur 5.

Stigningerne efter år 2000 skyldes især grovvarereselskabernes opkøb af aktieselskaber, mens den faldende tendens siden 2015 især skyldes det tyske opkøb af slagteriselskabet Tican.

Beskæftigelse og medlemmer

Strukturudviklingen i både landbruget og fødevarerindustrien indebærer, at der bliver færre

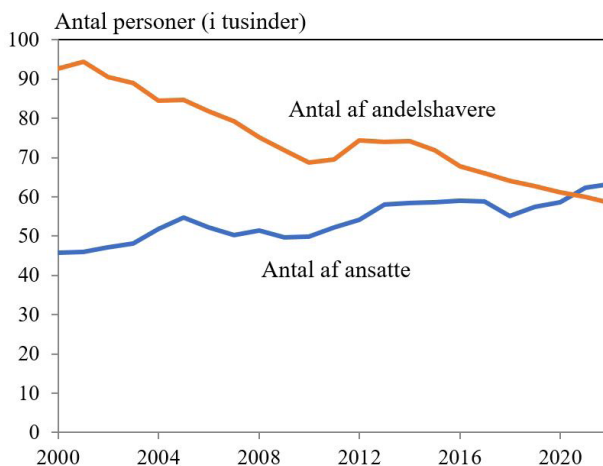
Figur 5: Landmandsejede andelsselskabers markedsandele i Danmark, 1980-2022

Note: Sammenvejjet gennemsnit af markedsandele i forskellige sektorer inden for den danske agro- og fødevarerindustri. Vægte baseret på landbrugets bruttofaktorindkomst.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af branche- og virksomhedsoplysninger.

Figur 6: Antal af andelshavere og beskæftigede i danske landmandsejede andelsselskaber, 2000-2022

Kilde: Egne beregninger på grundlag af årsregnskaber fra cirka 20 danske andelsselskaber.

landmænd og færre andelshavere, mens værdiskabelsen og beskæftigelsen i agro- og fødevarerindustrien stiger.

Figur 6 illustrerer denne udvikling, hvor der nu er flere beskæftigede end andelshavere i andelsselskaberne.

De beskæftigede omfatter kun de direkte ansatte (og ikke den afledte beskæftigelse) samt ansatte i både Danmark og udlandet. Det skal bemærkes, at landmænd typisk vil være medlem af flere andelsselskaber på én gang. Gruppen af andelshavere kan være relativt forskelligartet, bestående af både fritids- og heltidslandmænd.

Stigningen i antal af ansatte i de allerseneste år skyldes især en relativt stor stigning i Arla og Danish Crown, mens beskæftigelsen i pelsindustrien (for eksempel foderfabrikker og København Fur) naturligt er faldet til et minimum.

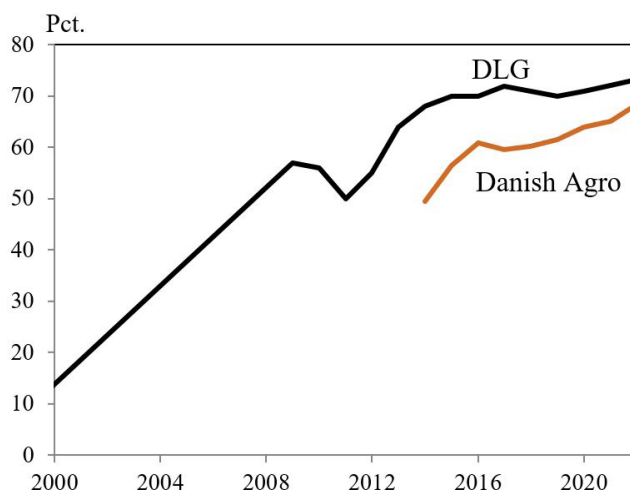
Internationalisering

Andelsselskabernes internationalisering sker primært gennem

eksport, mens investeringer og produktion i udlandet har været relativt begrænsede indtil for et par årtier siden. Det skal også ses på baggrund af andelsselskabernes særlige ejerform og kapitalgrundlag, som kan være en barriere for internationalisering via udenlandske investeringer. Gennem de seneste årtier er væksten i eksportandelen dog faldet marginalt i de andelsdominerende sektorer.

Den andelsejede grovvaresektor adskiller sig fra den øvrige andelssektors internationalisering ved at have relativt mange udenlandske investeringer. De to store andelsgrovvareselskaber, DLG og Danish Agro, fremhæver i deres seneste årsregnskaber, at selskabernes udenlandske aktiviteter bidrager positivt til udviklingen i både omsætning og indtjening. Det er også kendetegnende for de to virksomheder, at deres internationalisering i form af omsætning i udlandet er steget markant i de seneste årtier. Begge selskaber var tidligere deciderede hjemmemarkedorienterede, men i dag er engagementerne i udlandet helt

Figur 7: Udviklingen i DLG's og Danish Agros omsætning i udlandet, procent af totalomsætning

Kilde: Egen fremstilling på grundlag af selskabernes årsregnskaber

dominerende, jævnfør figur 7. Den stigende omsætning i udlandet kan forklares med flere forhold, for eksempel har lav markedsvækst, betydelige stor-driftsfordele, vækstmålsætninger og international konkurrenceevne været blandt de vigtigste drivkræfter bag udviklingen.

Virksomhedsledelse og diversitet

Som antydnet i tidligere i artiklen, er der en aktuel debat om virksomhedsledelse og diversitet i andelsselskaberne. Ét element i denne brede diskussion er kvin-

ders deltagelse i andelsselskabernes ledelse, og herunder især i bestyrelserne. Bedre ligestilling og kønsdiversitet i virksomhedernes ledelse er således kommet i stigende fokus, og det er samtidigt et område, hvor der er sket meget i de senere år.

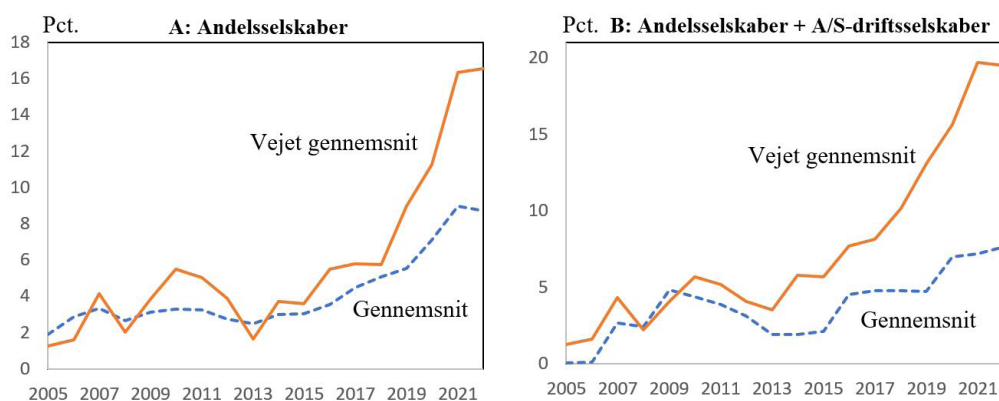
Gennem en årrække har der været diskussion om kvinders relativt beskedne repræsentativitet i bestyrelser i både aktie- og andelsvirksomheder, og regulering samt kvoter har været nævnt som mulige redskaber. Der er argumenteret for, at en bred diversitet med

hensyn til både køn, oprindelse, alder, erhvervserfaring med mere er vigtig for at optimere kompetencerne og dermed ledelsen af især store virksomheder. En ulige kønsdiversitet i ledelsen har været nævnt som faktorer, der har forsinket et ledelsesmæssigt indgreb. På den anden side er det også vigtigt i et demokratisk selskab, at ejerne er repræsenteret, og at de har den nødvendige indflydelse til at sikre, at selskabet udvikler sig korrekt i forhold til

formålet. Det overordnede billede er, at der fortsat er meget få kvinder i andelsselskabernes bestyrelse. I 2022 var cirka 20 procent af bestyrelsesmedlemmerne kvinder – hvis man vægter bestyrelsespladserne med selskabernes størrelse. Det typiske billede er, at jo større andelsselskaber, jo flere kvinder i bestyrelserne, jævnfør figur 8.

Det vejede gennemsnit er sammenvejet af selskabernes omsætning. Når det vejede

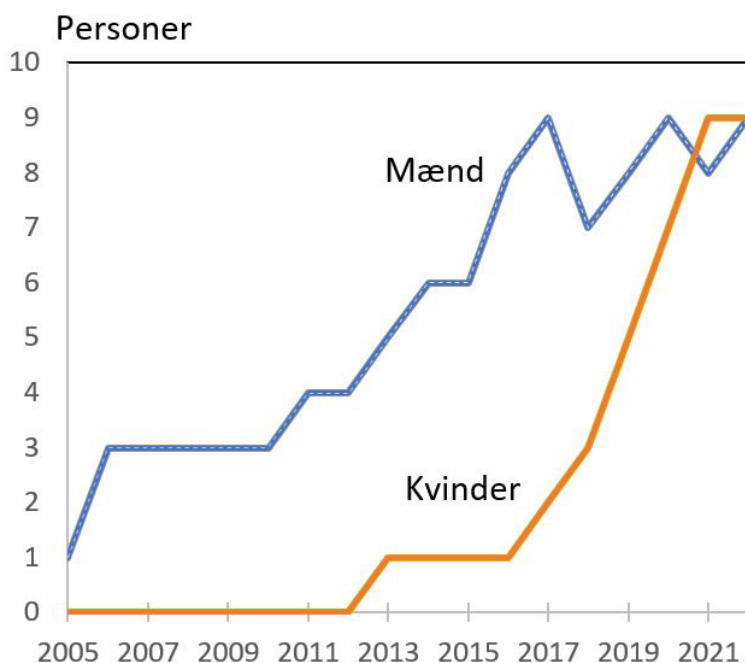
Figur 8: Kvindelige bestyrelsesmedlemmer (procentvis andel af alle bestyrelsesmedlemmer) i danske landmandsejede andelsselskaber, 2005-2022

Note: A: Gennemsnit af cirka 25 landmandsejede andelsselskaber. B: Andelsselskaber, inklusive eventuelle helejede driftsselskaber i aktieselskabsform (Danish Crown og DLF).

Kilder: Hansen og Asmild (2023) samt egen dataindsamling og egne beregninger baseret på årsregnskaber og hjemmesider fra 25 andelsselskaber i Danmark.

Figur 9: Antal af mandlige og kvindelige eksterne bestyrelsesmedlemmer i danske landmandsejede andelsselskaber P, alle lande i verden (1900-2022)

Kilde: Hansen og Asmild (2023) samt egen dataindsamling og egne beregninger baseret på årsregnskaber og hjemmesider fra 25 andelsselskaber i Danmark.

gennemsnit er så meget større end det uvejede gennemsnit, er det et udtryk for, at kvinders andel af bestyrelsesmedlemmerne er højst i de store andelsselskaber. Der er dog også forskelle mellem brancherne.

Der har været en stor stigning i de senere år, og det skyldes især, at der er valgt flere eksterne (det vil sige ikke-andelshavere) kvinder ind i bestyrelserne. An-

delen af kvinder er langt større blandt de eksterne medlemmer end blandt de medlemsvalgte medlemmer. Kvinders stigende repræsentativitet via eksternt medlemskab fremgår af figur 9, som viser den mandlige og kvindelige andel af eksterne bestyrelsesmedlemmer i danske landmandsejede andelsselskaber.

Figuren viser, at der har været mandlige eksterne bestyr-

elsesmedlemmer i hele perioden, mens kvinder først har været udpeget som eksterne medlemmer siden 2013. Siden da er andelen af kvinder steget, og i 2022 var der lige mange kvinder og mænd som eksterne bestyrelsesmedlemmer.

For en mere detaljeret beskrivelse og analyse af dette henvises der til Hansen og Asmild (2023) samt Hansen (2022).

Referencer

Danmarks Statistik (2023a): REGN5: Regnskabsstatistik for private byerhverv i mio. kr. efter branche og regnskabsposter. <https://statistikbanken.dk/regn5>

Danmarks Statistik (2023b): JORD1: Resultatopgørelse for alle bedrifter (gennemsnit) efter bedriftstype, region, standardoutput, kvartilgruppe og regnskabsposter. www.statistikbanken.dk/jord1

Hansen, Henning Otte (2022): Få, men stadig flere kvinder i andelskabernes bestyrelser. LandbrugsAvisen, p. 18.

Hansen, Henning Otte (2021): Danish farmer cooperatives: Development, importance and lessons. Co-

operativismo & Desarrollo, 29(119), pp. 1-34. doi.org/10.16925/2382-4220.2021.01.03

Hansen, Henning Otte (2018): Skal andelsselskaberne stabilisere landmændenes indtjening? Tidsskrift for Landøkonomi. No 2/2018. 204. årgang. pp. 17-26.

Hansen, Henning Otte and Asmild, Mette (2023): Women's participation on the boards of farmer-owned cooperatives. In: Frontiers in Veterinary Science. Volume 10 – 2023. <https://doi.org/10.3389/fvets.2023.1060817>